OBSERVAȚII ASUPRA APOCOPEI ÎN ROMÂNA CONTEMPORANĂ

RODICA ZAFIU

1. Trunchierea cuvintelor prin suprimarea părții lor finale — prin apocopă – este un fenomen curent în variantele familiare și argotice ale mai multor limbi moderne. În franceza contemporană s-au înregistrat în jur de 1000 de exemple (George, 1980). În română, fenomenul e extrem de limitat; chiar dacă la formele deja înregistrate pînă acum vom adăuga. în cele ce urmează, cîteva mai noi, mai mult sau mai puțin răspîndite, prima impresie—lipsa de productivitate a procedeului—nu poate fi modificață. Faptul poate să surprindă dacă e pus în legătură cu relativa frecventă regională sau istorică în limba română a apocopei ca a cident fonetic; de fapt, aparenta contradicție se rezolvă prin delimitarea dintre aspectul strict fonetic și cel de procedeu lexical al apocopei. O întrebare pe care ne-o punem este dacă în acest gen de trunchiere se manifestă o tendință generală a limbii sau doar accidentul istoric al contactului cu anumite modele. În primul caz, materialul existent, destul de redus, ar confirma părerea că procedeul "nu se potrivește deloc cu sistemul nostru lingvistic⁷ (Iordan, 1943: 246), că încercările de a-l utiliza "par a fi fortate și contrare spiritului limbii române" (Brăescu, 1958: 99); considerăm totuși că nu e în cauză "spiritul limbii" (ar fi de altfel destul de greu de precizat în ce ar consta el, în acest caz), ci doar constituirea treptată a modelelor.

Pentru română fenomenul a fost cercetat mai amănunțit mai ales în ultima vreme (Hristea, 1981, Carabulea, 1983). Studiul cel mai recent și mai bogat în date și interpretări — Carabulea, 1983 — reunește mai multe aspecte înrudite ale trunchierii (apocopă, afereză, reducerea la inițiale), vizibile în împrumuturi și în formații interne. În cele ce urmează vom încerca să delimităm doar o categorie de forme trunchiate, cea mai omogenă și, credem, cea mai productivă astăzi.

Se impune de la început o opțiune terminologică : fenomenul pe care îl luăm în discuție nu e desemnat întotdeauna în mod clar și univoc. Termenul a b r e v i e r e are dezavantajul de a genera confuzii, fiind folosit mai adesea pentru prescurtările grafice, simple convenții ale codului scris, sau pentru sistemul de siglare care produce compuse preluate și de codul oral (pentru acestea, v. DOOM, p. 690—693; Dumitrescu, 1986; Dumitrescu, Surjicov, 1987 ș.a.). T r u n c h i e r e, folosit în mod curent în lingvistica românească (Hristea, 1981, Carabulea, 1983, M. Avram, 1987 a, b) acoperă situații diferite; ni s-au părut de aceea preferabili termenii fonetici a f e r e z ă și a p o c o p ă, care au avantajul de a desemna diferențiat scurtarea produsă la începutul sau la sfîrșitul cuvîntului.

1.1. Ca procedeu de creație lexicală cu aplicație limitată la anumite registre stilistice ale limbii, trunchierea la care ne referim se distinge de apocopa produsă din rațiuni strict fonetice ¹. Desigur că ideea de creativitate lexicală invocată aici are o accepție puțin mai largă decit cea care i se acordă de obicei, pentru că prin trunchierea finalei cuvintului se obțin forme lingvistice noi, dar perfect echivalente semantic cu cele de la care se pornește. Modificarea formală, adesea considerabilă, nu atrage după sine schimbări de sens, diferențierea plasîndu-se doar la nivelul stilistic.

Ca fenomen esentialmente fonetic, apocopa propriu-zisă produce forme lipsite în genere de autonomie lexicală; cuvințele scurtate în vorbirea familiară (pentru a stabili distincția pe un teren comun celor două fenomene), în tempo rapid, pot fi recurente, dar depind de un număr limitat de contexte în care pot să apară (tre'să vină, poa'să meargă, un'te duci?); o multiplicare a contextelor e posibilă (un'să mă duc?), dar rămîn unele poziții (de exemplu — înainte de pauză) în care apariția respectivelor forme este mai putin probabilă (Dar de ce tre'?; Nu știu un'). Formele produse în acest fel nu au flexiune proprie si nu pot îndeplini toate functiile sintactice specifice cuvintelor din care provin. Chiar forme foarte frecvente în vorbirea familiară si populară, cu autonomie mult mai pronuntată, ca juma, sînt excluse în anumite contexte — de exemplu în cele care impun articularea sau pluralul. În cazul apocopei frecvente în anumite graiuri populare, lucrurile sint mai complicate; și acolo apariția fenomenului e totusi dependentă de tempo-ul vorbirii, de context (pozitia în lantul sonor), de situatia de comunicare (strigăt la distantă vs. adresare în conversația uzuală – Pașca, 1936 : 117 – 118, Pușcariu, 1959 : 166-170, Vulpe, 1983: 428).

În schimb, suprimarea unuia sau mai multor foneme din finalul unui cuvînt, folosită conștient pentru obținerea unei noi forme marcate stilistic, produce cuvinte cu autonomie lexicală, independente de tempo si de context, articulabile, potentiale baze derivative. Una din diferentele formale cele mai evidente între cele două categorii de scurtări ale finalei (pur fonetică și lexicală) privește rolul acentului : în majoritatea cazurilor, accidentul fonetic afectează segmentul plasat după silaba accentuată (ca în O păré de hamuri, hai în Brea), căderea acestuia explicindu-se printr-o "neglijare a articulatiei în silabele neaccentuate" (Puscariu, 1959: 170, 171). Apocopa productivă lexical nu este conditionată din acest punct de vedere: corpul fonetic păstrat poate proveni din silaba sau silabele neaccentuate ale cuvintului initial (prof - din profésor, sax din saxofón etc.); se observă chiar că această situație este de departe cea mai frecventă, din exemplele pe care le vom discuta în continuare unul singur (sme) păstrînd silaba accentuață a cuvîntului-sursă. Cuvintele bisilabice obținute în urma abrevierii prin dispariția silabei inițial accentuate primesc un nou accent, de obicei pe prima lor silabă (sécu, libi, tăcă, mâte; exceptie: diríq).

i.2. Diferența dintre cele două fenomene asimilabile doar prin denumirea comună și printr-o definire incompletă se constată și în tratarea în vorbire a numelor proprii. Apocopa populară (Gheo, Ioa), accidentală și dependentă de locul accentului în cuvint, apare întotdeauna ca esențialmente diferită de producerea de abrevieri hipocoristice (Nicu, Alec, Teo) (Pașca, 1936: 117; Constantinescu, 1963: XXXIX, Graur, 1965:

63 - 64).

¹ Distincție care apare, de pildă, în ELIR nu și în DL, s. v. apacopă.

Apropierea dintre cuvintele limbajului familiar supuse trunchierii prin apocopă și antroponimele scurtate în același mod poate fi verificată atît în ceea ce privește afectarea exclusivă a f o r m e i, fără consecințe semantice (deși, desigur, cu conotații afective, ironice etc.), cît și în raportul dintre tendințele interne, favorizate de debitul rapid și de neglipența în pronunțare, și modelele moderne, adesea provenite din împrumuturi. Cuvintele comune sînt deci tratate, prin procedeul lexical al apocopei, ca niște nume proprii — fapt confirmat și de categoria gramaticală a noilor forme, care sînt doar substantive sau adjective.

- 1.3. Apocopa lexicalizantă e diferită de accidentul fonetic și din punctul de vedere al unei relații mai complexe între scriere și oralitate: fenomenul are statut lingvistic exclusiv în codul oral, dar sursa lui pare să fie, în mai multe cazuri, scrisul—doar validat de pronunțare. Cît timp rămîn exclusiv grafice, abrevierile țin de codul scrierii, nereprezentînd fapte propriu-zis lingvistice; cînd sînt preluate de comunicarea orală, ele sînt interpretabile ca a p o c o p e. Scrisul pare a sta la baza unor forme precum conf, dirig, preș, prof, sold, tov. Surprinzătoare este abrevierea gag de la gagiu: ea păstrează o identitate grafică și nu fonematică a ultimului element conservat din cuvîntul-sursă: acesta e grafemul g, nu africata $\check{y}/-$ cum ar fi fost de așteptat în urma unei transformări orale; numai că existența unei abrevieri scrise pentru respectivul termen argotic este o pură imposibilitate 2 . Exemplul arată cît de greu și riscant este să reconstitui mecanismul scris sau oral al trunchierii.
- 2.1. Pentru a dovedi că procedeul abrevierii prin apocopă funcționează (în aspectul oral, în stilul familiar al limbii române actuale), este necesară eliminarea tuturor formelor în care se recunoaște o prescurtare, dar care sînt împrumutate ca atare și nu produse pe teren românesc. Multe dintre acestea au ca element inițial un prefix sau un prefixoid internațional; rezultatul abrevierii este, de multe ori, chiar izolarea acestui prefix sau prefixoid, fie cu un sens general, abstract, comun mai multor derivate / compuse sensul propriu-zis al respectivului morfem lexical; fie cu un sens particular, specific acelui derivat / compus care a stat la baza abrevierii, și numai lui.

Limba română a împrumutat din franceză destul de multe cuvinte care reprezentau rezultatul unor abrevieri familiare preluate de uzul comun (Hristea, 1981, Carabulea, 1983). Sînt așadar total neinteresante pentru română exemple ca metrou (fr. métro, abreviere din métropolitain) sau pneu (fr. pneu, abreviere din pneumatique), pentru că ele nu au preluat decît forma deja trunchiată. În schimb, în alte cazuri coexistă în română perechi de neologisme provenite dintr-un dublu împrumut: atît al formei ințiale a unui cuvînt, cît și al celei abreviate: taxi și taximetru (din fr. taxi, taximètre), cinema și cinematograf (din fr. cinéma, cinématographe), porno și pornografic (din fr. porno, pornographique) etc. Perechile respective constituie un posibil — ba chiar probabil — model pentru extinderea procedeului abrevierii în română. La o întreagă serie de asemenea perechi neologice se pune totuși întrebarea dacă nu cumva abrevierea s-a produs chiar în română, independent de fenomenul paralel din franceză. O abreviere produsă în interiorul limbii române s-ar putea identifica.

² Se susține deci, mai curind, opinia că în acest caz este vorba de o derivare regresivă (Hristea, 1981).

după un criteriu morfologic și implicit semantic, ori de cite ori clasa ei morfologică diferă de cea a presupusei surse. Apare, de altfel, foarte frecvent situația în care o formă obținută prin apocopă în franceză e un substantiv, iar forma scurtă corespunzătoare din română are doar valoare adjectivală: fr. auto e substantiv feminin (Lexis), rom. auto apare ca determinant în sintagme de tipul "conducători auto" (Graur, 1968: 269); fr. dactylo are două sensuri, ca substantiv feminin: 1. dactilografă; 2. dactilografie (Lexis); rom. dactilo are valoare adjectivală: "multiplicare dactilo" (Șerban, Evseev, 1978: 279); să se compare și fr. moto.s.f. 'motocicletă' cu rom. moto adj. invar. — "atelier moto", "secție moto" (FC I: 25); fr. la météo cu rom. "buletin meteo" ș.a.m.d. Cum însă în franceză există totuși determinări adjectivale care intră în acest tipar (George, 1980: 30), iar informația dicționarelor poate fi incompletă în materie de fapte de oralitate mai mult sau mai puțin recentă, ipoteza sursei externe nu e total exclusă nici în aceste cazuri.

2.2. Pentru a stabili sursa internă sau externă a abrevierii, criteriul strict semantic e mai greu de aplicat în cazul unor noi cuvinte care păstrează sensul abstract, general al prefixelor sau prefixoidelor din cuvintele initiale (aero, foto) - și mai ușor, cînd sensul e particularizat, dependent de un context-tip lingvistic sau situațional. În asemenea cazuri, asemănarea formală între o limbă și alta maschează divergența sensurilor (care e dovada unei formări independente): fr. micro "microfon" (Lexis) nu a influentat în nici un fel apariția rom. micro 1, microradiofotografie" (în examenul medical pulmonar) (Graur, 1968: 269) sau microraion; cartier mic" (DCR)3. Un caz foarte clar este cel al substantivului rom. supra, al cărui sens, în limbajul familiar și argotic, nu evocă surse străine, nici nu se bazează pe izolarea sensului general al prefixului (indicînd o poziție superioară), ci trimite pur și simplu la cuvintul din care provine: supracontrol (al biletelor de tren) (Petre, 1978). Un prefix ultraproductiv, ca re-, poate rămîne, ca rezultat al abrevierii diverselor derivate, purtătorul unor semnificații foarte diferite, specificabile doar în funcție de context. Ne vom afla deci în fața mai multor unități lexicale - de exemplu re 1 (în argoul studențesc, în construcțiile la re, a trece la re, Petre, 1978) "reexaminare" (cf. și rere "re-reexaminare", id.; FC II: 9), dar si re^2 , "revedere", în formula de salut ",La re" = ",la revedere" (v. infra).

Cuvintele reduse la elementul inițial — prefix sau prefixoid —, dintre care mai frecvente sînt aero, auto, cinema, dactilo, disco, extra, foto, hipo, kil(o), lacto, maxi, meteo, micro, mini, moto, oligo, porno, radio, re, retro, schizo, stereo, supra, taxi, tele, tipo, video, zoo, se pot deci încadra pe o scară de probabilități : de la împrumutul cert (pentru cinema, maxi, mini, porno, radio, retro, taxi, zoo ș.a.) la împrumutul posibil (disco, extra, foto, kil(o) 4, schizo), la cel infirmat de diferențe de clasă gramaticală (auto, dactilo, meteo, moto...) și, în sfirșit, la cel cu origine sigură în limba română (supra, re).

³ Iordan (1943: 216) citează, din presa vremii, o încercare nereuşită de a adopta forma fr. micro cu sensul "microfon".

⁴ Cazul lui kil (scris chil, DEX) este mai complicat, in discuție intrind și existența anterioară în rom. a subst. chilă (din tc., v. DA).

- 2.3. Gradul de probabilitate ca abrevierile de mai sus să fie produse în română se verifică și prin apartenența lor la anumite nivele stilistice. Cuvintele preluate ca atare din limba străină în care s-a produs abrevierea sînt încadrate în limbajul standard, pe cînd cele formate în română au în genere o mai pronunțată marcă familiară. Caracteristica lor comună este, în orice caz, modernitatea.
- 2.4. Fiind vorba de fenomene de oralitate, datarea apocopelor lexicale autohtone nu se poate face cu certitudine. Totuși, e simptomatic faptul că între numeroasele liste și studii despre argou întocmite în lingvistica românească în deceniile al treilea și al patrulea ale acestui secol abrevierile prin apocopă sînt aproape absente. Un exemplu izolat oferit de Chelaru (1937), bal, ca abreviere din balot, în limbajul hamalilor, e contestat de Iordan (1937), care trimite la DA, respectiv la deja înregistratul substantiv bal "pachet mare de mărfuri", din fr. balle sau germ. Ballen. Singurul exemplu valabil rămîne, se pare, şme (despre care arătam si mai sus că este o adevărată excepție, prin conservarea accentului inițial si dispariția segmentului fonic postaccentual) — citat de Cota (1936). Că forma e autentică și rezistentă ne-o dovedește reapariția ei într-o utilizare recentă (S. Preda, 1988, 43 v. 3, s.v.). Pușcariu (1959 : 171) înregistrează forma, azi ieșită din uz, júxtă (din traducere juxtalineară; v. si FC II: 149, Carabulea, 1983: 521) — caracteristică unui grup social restrîns: al elevilor de liceu (celelalte două exemple oferite au fost infirmate ulterior: prótă nu e o abreviere din protopop, ci un împrumut din sîrbă, iar préfă nu reprezintă trunchierea cuvîntului preferans, avînd un echivalent în neogreacă, v. DLR). Doar articolele apărute în ultimii ani despre limbajul argotic al diferitelor grupuri umane (studenți, militari) conțin mai multe exemple de trunchieri prin apocopă: la Petre (1978) apar as, con, gag, prof, re, rere; la Kis (1980) biblă, cas, conf; la Moise (1982) libi, pluti, sold, ta. DCR înregistrează cuvintele cas, dirig, mag, prof. Cu excepția unora din abrevierile echivalente formal cu prefixe sau elemente de compunere internaționale, împrumutate cel mai adesea ca atare (deja abreviate în limba de origine), dicționarele explicative curente nu înregistrează aceste forme trunchiate, considerîndu-le probabil nu atît plasate stilistic în afara zonei lor de interes (limbajul contemporan standard), cît efemere.
- 3. Lista pe care o prezentăm în continuare cuprinde forme obținute prin apocopă înregistrate deja în studii despre argou și în dicționare sau întîlnite în texte literare și în circulația orală (în cazul celor din urmă nu se indică, mai jos, nici o sursă). Frecvența și stabilitatea lor sînt inegale, unele forme fiind destul de rare, marginale, chiar accidentale sau dubioase (as, conf, libră, nașpa). În cîteva situații n-am inclus în această serie termeni pentru care dispunem de cîte o atestare în măsura în care era mai probabil ca aceștia să fie împrumuturi: simpa ("spiridușul meu e simpa" RL, nr. 198, 1990, 1) pare să fie preluat din franceză (unde sympa e foarte frecvent și atestat de la începutul secolului v. Lexis). Am exclus din categoria tratată și clasa compuselor reduse la primul lor element (prim, vice). Nu am avut în vedere nici cuvintele obținute prin abrevierea combinată cu reduplicare (sisi)⁵, nici derivatele regresive —

⁵ Provenit probabil din sifilitie, cu sensul (atestat în DLR) ...nebun".

asemănătoare într-o oarecare măsură cu abrevierile și destul de frecvente în limbajul familiar și argotic (potol, mozol, bîlbă, subst. bunghi ș.a.). Dintre abrevierile echivalente cu prefixe sau prefixoide enumerate mai sus (2.1. - 2.2.), le-am inclus doar pe cele formate cu mai mare probabilitate pe teren românesc și care au autonomie, putînd să apară în contexte diverse (ca adjective, dar și ca substantive): homo, oligo, schizo, supra etc. Am considerat așadar că există două modele diferite morfosintactic și stilistic și cu evoluții separate ale acestor trunchieri : adjectivele invariabile și substantivele ușor acceptate de limba standard, pentru că au o sursă tehnică sau publicistică, dar care nu pot apărea decît în anumite construcții sintactice (auto, expo, foto, meteo etc.; o listă foarte bogată se găsește în Carabulea, 1983) — și trunchierile cu grad mare de autonomie, dar de circulație mai restrînsă, specifice limbajului familiar. Extra (adjectiv invariabil sau adverb) e un cuvint familiar, care s-ar fi putut obține și direct în română (din extraordinar), dar pentru care ipoteza împrumutului (fr. extra) pare mai credibilă, dată fiind înregistrarea sa în dicționare foarte circumspecte față de formațiile novatoare, într-o perioadă cînd, în plus, procedeul abrevierii era și mai puțin productiv decit în prezent pe teren românesc (v. Şăineanu, D.U.: "vin extra"). Dintre cuvintele parc si circă, provenite din abrevieri grafice ale cuvintelor parcelare și circumscripție (Fischer, 1956), am inclus-o pe cea de-a doua, care, deși perfect asimilată de limba comună (deci probabil pierzînd legătura cu sursa), intră în aceeași serie cu mai recentele și instabilele biblă, libră — nu însă și pe prima, la care ni se pare mai probabilă explicația prin confuzie extinsă în uz decît prin intenție creatoare. Nu am cuprins aici, în sfîrșit, nici acele forme provenite din împrumuturi recente la care trunchierea e indisociabilă de procesul adaptării la limba română: blugi, ciungă, grep, trenci etc. (Hristea, 1981, Carabulea, 1983).

Propunem deci următorul inventar de unități:

- 1. as s. m. (Stud.) = asistent. Petre (1978), Carabulea (1983).
- 2. bac s. n. (\$col.) = examen de bacalaureat. Niculescu (1979), Hristea (1981), Carabulea (1983). La bac ne-au lăsat să copiem. 22, nr. 16, 1991, 10. Ce bac, ce admitere, ce teză (...)! Adevărul, nr. 388, 1991, 3. S-ar putea să nu luăm "bac"-ul. TL, nr. 423, 1991. 3.
- 3. bíblă s. f. (Stud.) = bibliotecă. Kis (1980).
- 4. bóso s. m. = bosorog. Niciodată n-am să accept să ajung un boso. Adamesteanu (1989), 188.
- cas s. n. = easetofon. Niculescu (1979), Kis (1980), DCR, Carabulea (1983).
- 6. círcă s. f. = circumscripție. Fischer (1956), DEX, Hristea (1981), Carabulea (1983).
- 7. clo s. n. = closet.
- 8. cófe s. f. = cofetărie. Hristea (1981), Carabulea (1983).
- 9. con s. n. (Stud.) = coniac. Petre (1978), Carabulea (1983).
- 10. conf s. m. (Stud.) = conferențiar universitar. Brăescu (1958) 6, Kis (1980).

⁸ Brăescu (1958: 99) citează, dintr-o piesă de teatru contemporană, trunchierile profii şi confii, considerindu-le insă "forme dintre care cel puțin a doua n-a circulat niciodată".

- diríg s. m. (Şcol.) = profesor diriginte. Niculescu (1979), Hristea (1981), DCR, Carabulea (1983). Der i v a t: dirígă s. f. Niculescu (1979). Hai, iute, că vine diriga la oră. O. Chelaru (1980), 47. Hristea (1981). Nu te va mai prinde Fosilă / ca să te spună la diriga din nou. Cărtărescu (1985), 87. M. Avram (1987 a). M-a lăsat diriga corigentă. S. Tănase (1990), 10.
- 12. gag s. m. (Stud.) = gagiu; individ, băiat. Petre (1978). Hristea (1981), Carabulea (1983). Derivat: gágă s. f. Hristea (1981), Carabulea (1983).
- 13. géo s. f. (Scol.) = geografie. Carabulea (1983).
- 14. hómo s. m., adj. = homosexual.
- 15. lībi 1 s. f. (Sold.) = liberare. (E x p r .) Hai libi! (adesea ca formulă de salut, cu sensul:) Să vină cît mai repede liberarea! Moise (1982). Salut, bătrîne. HAI LIBI! S. Preda (1988), 131. Hai liby (scris mare și apăsat). id. 258. Se mai auzea cîte unul strigînd prelung și în direcția lunii: "Hai libi!" id. 268. De r iv a t: libișór. (E x p r .) Hai libișor! Moise (1982). C o m p u s: libimétru = metru de croitorie folosit pentru măsurarea zilelor rămase pînă la liberare.
- Iibi ² adj. invar. = libidinos. Niște babete libi. Adameșteanu (1989), 154.
- 17. líbră s. f. = librărie.
- mag s. n. = magnetofon. Niculescu (1979). Şi magul, vezi să nu facă explozie ceva... O. Chelaru (1980), 51. Hristea (1981), DCR, Carabulea (1983), M. Avram (1983). Ne lom mag cu boxe. Cosmin (1987), 145. Să dea magu mai încet. S. Tănase (1990), 79. Stam cu auzul aplecat peste un mag hîrbuit. Iaru (1990), 63.
- 19. máte s. f. (Şcol.) = matematică. Şerban, Evseev (1978), Carabulea (1983), M. Avram (1983, 1987 a). A aflat ta-su c-a lăsat-o la mate. Lustig (1990), 6. Tuchi, mergem la mate? 22, nr. 16, 1991, 10. C o m p u s: mate-fizică = (liceu, secție de) matematică-fizică. S-a înscris la real (mate-fizică). TL, nr. 440, 1991, 5.
- 20. mate-ii subst. (Școl.) = matematică-fizică. Familia de ingineri lucrează cu Cătătin o problemă de "matefi". R. Lit., nr. 40, 1991, 14.
- 21. náspa adj. invar. = nasparliu. Vom acorda premiul de cel mai naspa student. O. Stud., nr. 24, 1991, 3.
- 22. oligo adj. invar., s. m. și f. = oligofren.
- 23. pluti s. m. (Sold.) = plutonier. Moise (1982).
- 24. pres s. m. = președinte. Hristea (1981), Carabulea (1983). Derivat: préșă s. f. Compus (dar mai probabil apocopă a lui vicepreședinte): vicepréș s. m. Hristea (1981), Carabulea (1983).
- 25. prof s. m. (Şcol., Stud.) = profesor. Brăescu (1958), Petre (1978), Şerban, Evseev (1978), Niculescu (1979), Hristea (1981), DCR, Carabulea (1983), M. Avram (1983, 1987 a). Proful de sport. S. Preda (1988), 127. Dionisie, cel mai popular prof! S. Tănase (1990), 154. Nu pentru că la școală n-ar avea "profi buni", dar n-are chef. 22, nr. 16, 1991, 10. N-a reușit proful în nouă luni să-l învețe matematică. Adevărul, nr. 388, 1991, 3. D e r i v a t e:

- prófă sau proáfă s. f. Petre (1978), Șerban, Evseev (1978), Niculescu (1979), Hristea (1981), Carabulea (1983), M. Avram (1983), A...! profă de rusă! EM nr. 6, 1992, 18; profic, s. m. Petre (1978).
- 26. psihi s. f. = psihiatrie. Vreuna scapată de la psihi, se zice. R. Lit. nr. 39, 1991, 15.
- 27. re¹ s. f. (Stud.) = reexaminare. Petre (1978), Carabulea (1983). Derivat(?): rere s. f. = re-reexaminare. Petre (1978), FC II: 9, Carabulea (1983).

28. re² s. f. (Expr.) La re = la revedere. Te las, sînt prins cu pregătirile. — La re, și-mi pare rău. Lustig (1990), 12.

29. sax s. n. = saxofon. *Îsi agăța saxul de gît.* S. Tănase (1990), 110. *Le-a rămas saxul, pianul.* id. 125. — Posibil împrumut: engl. sax.

30. schizo adj. invar., s. m. si f. = schizofrenie.

- 31. sécu subst. = 1. Securitatea. Toate informează secu zilnic. S. Tănase (1990), 30. Angajații civili ai mînăstirii SECU. Dinescu (1990), 90. Să fie, totuși, vizitatorii de la Secu? Goma (1991), 49. 2. securist.
- 32. sold s. m. (Sold.) = soldat. Moise (1982).

33. sóni adj. invar. = sonat; nebun, aiurit.

- 34. súpra subst. = supracontrol (al biletelor, în tren); supracontrolor. A face blat cu supra. Petre (1978).
- 35. sme s. m. = smecher. Cota (1936), Iordan (1943 : 500), Carabulea (1983). Se crede sme de București. S. Preda (1988), 43.
- 36. súsă s. f. = susanea; spectacol improvizat, de proastă calitate. Va fi ceva monstru, eu lucrez numai în mare, fără fleacuri, detest sușele. S. Tănase (1990), 103. Ești un artist prea mare ca să te cobori la o sușă. id. 109. Au găsit cea mai bună scenă pentru sușe. SLATL, nr. 10, 1991, 10.

37. ta s. m. (Sold.; Expr.) ta major = sergent major. Moise (1982). — Abreviere din tablagiu.

- 38. tov s. m. = tovarăș, Iordan (1943: 246), Şerban, Evseev (1978), Hristea (1981). Trezise interesul tovului de la tancuri. S. Preda (1988), 73. Mirarea competentă a tovului de istorie. id. 127. D e rivat: tóvă s. f. Şerban, Evseev, (1978), Hristea (1981), Carabulea (1983).
- 39. trigo s. f. (Scol.) = trigonometrie. Carabulea (1983).
- 40. țăcă adj. invar. = țăcănit; nebun, aiurit. Tu ești țăcă de-a binelea, te-ai scrîntit. S. Tănase (1990), 292.
- 41. zúrli adj. invar. = zurliu; nebun, aiurit.

*

Exemplelor de mai sus li s-ar putea adăuga o serie de toponime (nume de străzi, clădiri, instituții), mai puțin semnificative — din cauza circulației lor limitate 7. Foarte freeventul *Inter*, de pildă (abreviere pentru "Hotelul Intercontinental" din București), e interesant în măsura în care confirmă tendința, deja observată la substantivele comune și la adjective, de a păstra, în urma trunchierii, doar prefixul din cuvîntul-sursă.

⁷ De exemplu: "Vodea - 50 la « Dobro» (Gațavencu, nr. 35, 1991, 7: din Dobrogeanu', denumirea curentă a unui Restaurant Dobrogean).

4.1. Desigur incompletă (dar lărgirea ei ar aduce în plus, pentru moment, doar formații spontane și de circulație restrînsă), lista de mai sus permite cîteva observații de natură fonetică: constituenții ei sînt cuvinte aproape în egală măsură monosilabice și bisilabice — și doar în mod excepțional trisilabice (oligo). Bisilabicele sînt terminate în vocală și au accentul pe prima silabă — cu o singură excepție (dirig), la care finala consonantică și accentul par asociate. Monosilabicele, în schimb, au în majoritate finală consonantică (în genere o consoană, rareori două — și nu la cele mai frecvente, de altfel: conf, sold, sax); finala vocalică apare, nu întimplător, la cuvintele folosite mai ales sau numai în construcții fixe (ceea ce le sustrage de fapt modelului monosilabic): la re, ta major.

Finalele vocalice în -o aparțin de regulă elementelor de compunere (homo, oligo, schizo), dar nu numai lor (vezi boso, clo) 8; finala nespecifică limbii române marchează ralierea la un model general — inițial extern, dar tot mai extins în interiorul limbii contemporane. În franceză această structură fonică a finalei este extrem de răspîndită (George, 1980: 26); comparatia cu franceza scoate, de altfel, în evidentă multe asemănări care nu se pot explica pur si simplu prin împrumut (în română din franceză sau în ambele dintr-o sursă comună): ele se manifestă în raportul dintre finala vocalică și consonantică și, parțial, în raportul dintre monosilabe si bisilabice — în sensul că franceza preferă totuși, în mod evident, abrevierile bisilabice (George, 1980: 26). De fapt, pentru română numărul mic de unităti luate în discutie face ca statistica să fie destul de putin relevantă. Se poate totusi observa un fenomen specific situatiei din română: singura vocală finală nemotivată uneori de structura fonetică a cuvintelor sursă este -i (din libi 1, pluti, soni — nu și din libi 2, psihi, *zurli*, unde e perfect normal ⁹) – a cărui prezență se explică prin modelul hipocoristicelor de la antroponime (extinderea acestuia la substantive comune e urmărită de Carabulea, 1973).

4.2. Din punct de vedere morfologie, toate cuvintele provenite din apocopă înregistrate aici sînt substantive (care păstrează genul substantivelor din care provin) și adjective. Adjectivele sînt în totalitate invariabile; substantivele au în multe cazuri forme de plural (profi, maguri) și sînt articulabile cu articolul hotărît — aceste două posibilități fiind direct dependente de structura fonetică a formei de singular (respectiv respinse de finalele vocalice în -o: boşo, oligo, în -i: libi î — și, la prima vedere surprinzător, pentru că nu sînt nespecifice limbii române, chiar de cele în -e: şme, -a: ta sau -u: secu). În domeniul morfologic, comparația cu franceza contemporană e posibilă doar în privința claselor morfologice ale formelor apocopate: cu mici excepții (în franceză înregistrîndu-se și cîteva cazuri de apocope verbale, George, 1980, 31) situațiile sînt similare.

4.3. Capacitate derivativă nu au, cum se observă, decît puţine din abrevierile curente în română (dirig, libi¹, prof, tov, toate supuse sufixării; un caz ca rere este controversabil şi prea puţin convingător pentru prefixare) — ceea ce confirmă relativa noutate şi productivitatea limitată a fenomenului în momentul actual.

⁸ Dauzat (1929: 111) consideră că în franceză abrevierea începută la compuse a făcut ca în tot mai multe cazuri tăietura să fie atrasă după vocala o din interiorul unui cuvint (pentru a izola un segment asemănător elementelor de compunere); v. și Brăescu (1958: 96).
9 O formă ca iubi — din iubit(ă) sau iubire ar părea să intre în aceeași serie, dar e folosită doar ca apelativ.

4.4. Din punct de vedere semantic, se remarcă faptul că multe din abrevierile contemporane denumesc funcții sociale și pe indivizii care le îndeplinesc: as, conf, dirig, gag, pluti, pres, prof, sold, toc. Alte citeva serii ar putea fi constituite de nume de instituții (biblă, cofe, libră), de materii școlare (geo, mate, fi) 10, de instrumente sau aparate muzicale (sax, cas, mag).

O categorie bine reprezentată printre abrevierile familiare din română este cea a adjectivelor și a substantivelor exprimînd idei neplăcute și riscîud să devină insulte : în asemenea cazuri, abrevierea (la care se adaueă uneori terminații specifice hipocoristicelor) are un rol eufemistic. În boso. libi², tăcă, soni, zurli, schizo, oligo, homo, psihi — prescurtarea conferă cuvintelor o conotație "ameliorativă", glumeață, atenuînd din duritatea etichetării. O funcție asemănătoare, mai apropiată de presupusa origine în tabu a eufemismului, s-a manifestat în foarte răspindita abreviere secu pentru numele instituției represive - securitatea; împunerea cuvîntului a fost probabil favorizată de crearea unor omonimii - favorabile jocurilor de cuvinte agreate de limbajul familiar (cu sec sau cu Mānāstirea Secu.). De altfel, relatiile de omonimie intre abrevieri nu par supărătoare. întrucit ele sint oricum foarte dependente de contextul dezambiguizator, iar stabilirea de omonimii cu cuvinte preexistente este chiar căutată, cu intenții ludice (a se vedea preș, as, poate și sold). Omonimia poate deci chiar intări utilizarea unci abrevieri. Sinonimia între elementele de inventar prezentate e încă foarte redusă (*țăcă = zurli*); indiferent **de** acest lucru, e evident că și ea se poate transforma într-un factor de sustinere a oricărei forme create accidental, dar încadrabile apoi într-o serie lexicală.

5. Din cele arătate mai sus apare, credem, ca destul de puțin probabilă ipoteza unei tendinte naturale a limbajului oral, familiar, către prescurtarea cuvintelor prea lungi, greoaie, eventual de sursă sa-vantă sau tehnică. În română, în conversația curentă, termeni dintre cei mai frecvenți din domeniul vieții cotidiene (autobuz, tramvai, telefon etc.) își păstrează integral forma, deși ar părea să existe toate premisele scurtării lor ¹¹. Formele abreviate deja existente alcătuiesc, de altfel, o categorie destul de eterogenă, influențată pe de o parte de prescurtările din scris, pe de alta de modelele exterioare (din franceză și engleză, limbi în care multe forme apocopate au intrat în varianta comună); un rol deloc neglijabil par să-l joace și abrevierile hipocoristice ale antroponimelor moderne. Răspindirea procedeului ține însă mai curind de modele și de modă decit de o tendință naturală; din punct de vedere strict lingvistic, în română se regăsesc, la scară redusă, aproape toate caracteristicile fenomenului corespondent din franceză. S-ar putea ca neproductivitatea procedeului în plan intern să se explice și prin blocarea, în ultimele deceniia canalului presei, al cărui limbaj de lemn excludea prezența formelor familiare; chiar dacă inițial este vorba de un fenomen de oralitate, răspindirea inovațiilor sale se face, în mare măsură, și prin scris. Existînd

Nu am inclus în lista precedentă două substantive atestate în forma lor articulată, dar care ni s-au părut de circulație restrinsă: oricum, ele intră în aceeași serie: roma (= româna), lata (= latina) — v. Șerban, Evseev, 1978, 279.

deja un nucleu de termeni care funcționează ca potențial model — și semne ale tendinței prozei și publicisticii contemporane de a-l vehicula, e foarte posibil ca numărul și frecvența formelor apocopate să crească.

SURSE

I. Cărți :	
Adameșteanu (1989)	Gabriela Adameșteanu, Vară — primăvară, București, Cartea Românească, 1989.
Cărtărescu (1985)	Mircea Cărtărescu, Totul, București, Cartea Românească, 1985.
O. Chelaru (1980)	Oana Chelaru, Cu floarea soarelui la butonieră, Craiova, Scrisul Românesc, 1980.
Cosmin (1987)	Smaranda Cosmin, Aştept provincia, București, Cartea Românească, 1987.
Dinescu (1990)	Mircea Dinescu, Moartea citește ziarul, București, Cartea Românească, 1990.
Goma (1991)	Paul Goma, Bonifacia, București, Omega, 1991.
Iaru (1990)	Florin Iaru, Înnebunesc și-mi pare rău, București, Cartea Românească, 1990.
Lustig (1990)	Adrian Lustig, Un ceai cu tipele de sîmbătă, București, Alex, 1990.
S. Preda (1988)	Sorin Preda, Plus-minus o zi, București, Editura Militară, 1988.
S. Tănase (1990)	Stelian Tănase, Corpuri de iluminat, București, Cartea Românească, 1990.
II. Periodice :	
Adevărul	Adevărul, Cotidian independent, București.
Calavencu	Cațavencu. Săptăminal. București.
EM	Expres Magazin, Săptăminal, București,
O. Stud.	Opinia studențească. Săptămînal, Iași.
RL	România liberă. Ziar independent de opinie, informație și reportaj. București.
R. Lit.	România literară. Săptăminal al Uniunii Scriitorilor. București.
\mathbf{T} L	Tineretul liber. Ziar independent. București.
SLATL	Suplimentul literar-artistic "Tineretul liber".
22	22. Publicație săptăminală editată de Grupul pentru Dialog Social. București.

BIBLIOGRAFIE		
M. Avram, 1983	Mioara Avram Formarea cuvintelor în "Programa de limba română", în LL, I, 1983, p. 100-105.	
M. Avram, 1987 a	Mioara Ayram, Fenomene lingvistice caracteristice elevilor, in LLR, XVI, 1987, nr. 3, p. 3-4.	
M. Avram, 1987 b	Mioara Avram, Probleme ale exprimării corecte, București, Editura Academici, 1987.	
Brăescu, 1958	Ion Brăescu, Observații asupra abrevierii cuvinlelor în limba franceză, în "Revista de filologie romanică și germanică", II, 1958, nr. 1, p. 93 – 104.	
Carabulea, 1973	Elena Carabulea, Sufixe diminutivale neologice în limba română contemporană, în SCL, XXIV, 1973, p. 655—668.	
Carabulea, 1983	Elena Carabulea, Aspecte ale trunchierii cuvintelor în limba română, în SCL, XXXIV, 1983, p. 517-523.	
Chelaru, 1937	Valentin Gr. Chelaru, Din limbajul mahalalelor, in B. Ph., IV, 1937, p. 102-131.	
Constantinescu, 1963	N. A. Constantinescu, Dicționar onomastic românesc, București, Editura Academiei, 1963.	
Cota, 1936	V. Cota, Argot-ul apașilor. Dicționarul limbii șmecherilor, Bucu- rești [1936].	
Dauzat, 1929	Albert Dauzat Les arnols Paris Delagrave 1929.	

BDD-A9598 © 1992 Editura Academiei

DCR	Florica Dimitrescu, Dicționar de cuvinte recente, București, Albatros, 1982.
DL	Dictionnaire de linguistique, Paris, Larousse, 1973.
Dumitrescu, 1986	Maria Dumitrescu, Abrevierea în limba română, în AUBLLS, nr. 35, 1986, p. 92-96.
Dumitrescu, Surjicov, 1987	Maria Dumitrescu, Aurelia Surjicov, Abrevierea în limba română, în LR, XXXVI, 1987, nr. 5, p. 388-398.
ELIR	Enciclopedia limbilor romanice, București, Editura Științifică
FC I	și Enciclopedică, 1989. Fulvia Ciobanu, Finuța Hasan, Formarea cuvintelor în limb a
	română, I, Compunerea, București, Editura Academiei, 1970.
FC H	M. Avram, E. Carabulea, F. Ciobanu, F. Ficsinescu, C. Gherman,
	F. Hasan, M. Popescu-Marin, M. Rădulescu, I. Rizescu, L. Vasiliu,
	Formarea cuvintelor în limba română, II, Prefixele, București,
	Editura Academiei, 1978.
Fischer, 1956	I. Fischer, Note lexicologice, in SCL, VII, 1956, nr. 3-4, p. 279.
George, 1980	K. E. M. George, L'apocope et l'aphérèse en français familier,
	populaire et argotique, în "Le français moderne", 48, 1980, nr. 1.
	p. 16-37.
Graur, 1965	Al. Graur, Nume de persoane, București, Editura Științifică, 1965.
Graur, 1968	Al. Graur, Tendințele actuale ale limbii române, București, Edi-
	tura Științifică, 1968.
Hristea 1981	Theodor Hristea, Trunchierea cuvintelor, in "România literară",
	nr. 13, 1981, p. 8.
Iordan, 1937	lorgu Iordan, Note și observații la articolele precedente, în B. Ph.,
	IV, 1937, p. 150-204.
Iordan, 1943	lorgu lordan, Limba română actuală. O gramatică a "greșelilor", Iași, 1943.
Kis, 1980	Emese Kis, Semiotica argoului studențesc, în Studii de stilistică,
	poetică, semantică, Cluj, 1980.
Lexis	Larousse de la langue française. Lexis, Paris, Larousse, 1977.
Moise, 1982	Ion Moise, Note de argou militar, în LR, XXXI, 1982, p. 33-39.
Niculescu, 1979	Alexandru Niculescu, Umor lingvistic tineresc, în "România lite-
	rară", nr. 29, 1979, p. 9.
Pașca, 1936	Ștefan Pașca, Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului,
	București, 1936.
Petre, 1978	Mihai Petre, Noi contribuții la studiul argoului studențesc, în LR,
	XXVII, 1978, nr. 5, p. 489-494.
Pușcariu, 1959	Sextil Pușcariu, Limba română, II, Rostirea, București, Editura
	Academiei, 1959.
Şăineanu, DU	Lazăr Şăineanu, Dicționar universal al limbei române, Craiova,
C 1 E 1050	Editura Scrisul Românesc, ed. a VII-a.
Şerban, Evseev, 1978	Vasile Şerban, Ivan Evseev, Vocabularul românesc contemporan,
W.J. 4000	Timișoara, Editura Facla, 1978.
Vulpe, 1983	Magdalena Vulpe, Apocopa in grainrile maramureșene, in Ma-
	teriale și cercetări dialectale, II, Cluj, 1983, p. 419-432.

Quelques observations sur l'apocope en roumain contemporain

$(R \acute{e}sum \acute{e})$

L'auteur se propose d'établir l'inventaire des cas les plus fréquents où le procédé lexical de l'apocope s'applique en roumain et d'en expliquer les modèles et les traits caractéristiques. Les exemples discutés appartiennent au roumain familier et argotique où ce procédé fonctionne, bien qu'il ne soit que très peu productif (du moins pour le moment). L'étude cherche à délimiter le phénomène purement phonétique de l'apocope (assez bien représenté en roumain, surtout dans le langage populaire et dans certains

patois) de sa forme plus récente (qui produit en français des séries extrèmement riches). Parmi les apocopes en roumain, il est assez difficile de tracer une ligne de démarcation entre les emprunts et les créations internes. Il faut souligner une particularité stylistique de l'apocope en roumain contemporain : elle est employée souvent de manière euphémistique (sur le modèle des noms propres hypocoristiques) afin d'attenuer la dureté des termes qui risquent de devenir des insultes. En tout cas, il ne s'agit pas d'une "tendance naturelle" de la langue parlée vers ce procédé mais plutôt de l'accident historique du contact avec un ou plusieurs modèles convergents.

Februarie 1992

Facultatea de Litere București, str. Edgar Quinet nr. 5—7